

YENİ KORUMACILIK, ANTI-DAMPING, AVRUPA TOPLULUĞU VE TÜRKİYE

Ali Cem BUDAK*

*"Anti-damping mevzuatına saldırmak adaletsizlik. En azından sportmenliğe aykırı."
W.J. Davey 1989*

İkinci Dünya Savaşı Sonrası Dönemde Uluslararası Ticaretin Hız Kazanması

Sonunu 1973-1974 yıllarına kadar götürebileceğimiz İkinci Dünya Savaşı sonrası dönem, dünya ticaretinin büyük bir dinamizm kazandığı bir dönem olmuştur. "Savaştan uzak bir uluslararası siyasî düzen" kurmak ülküsünün bir tamamlayıcısı olarak görülen "eksiksiz bir uluslararası iktisadî düzen" kurmak düşüncesi, zamanın egemen devletlerini, Birleşmiş Milletler çatısı altında oluşturulan Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu ve Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması üçlüsü şeklindeki bir örgütlenme ile, uluslararası ekonomik düzene malî ve parasal açıdan olduğu gibi ticarî açıdan da yeni bir şekil vermeye götürmüştür.

Temelini Anglo-Sakson iktisadî liberalizminde bulan bu yeni ticarî düzen, uluslararası ekonomik ilişkilerde de sınırsız rekabet ortamının, uzun dönemde, bütün tarafların yararına olacağı düşüncesine dayanmakta idi.

Bu bağlamda 1948 yılında ilk olarak yirmüç ülke arasında imzalanmış olan Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması ile, uluslararası ticaretin liberalleştirilmesi için üç temel ilke benimsenmiştir. Bunlar sırayla "ayırım yapmama", "ticaret ilişkilerinin çok taraflılığı" ve "karşılıklılık" ilkeleri olarak isimlendirilebilir.

Anlaşmada ayırım yapmama ilkesine uygun olarak benimsenen en çok gözetilen ulus kaydına göre, âkit devletlerden birinin, bir diğer âkit devlete,

* İ. Ü. Hukuk Fakültesi Araştırma Görevlisi

Gümrük Tarifeleri konusunda sağlamış olduğu bir kolaylıktan, GATT'a üye olan diğer bütün devletler de geri dönülemez bir şekilde ve otomatik olarak yararlanacaklardır. (Avrupa Topluluğu ve EFTA gibi gümrük birliği ve serbest ticaret bölgesi anlaşmalarına cevaz verilmesi, GATT'ın en çok gözetilen ulus kaydı kuralına tanınmış olan bir istisna ile mümkün olmaktadır.)

En çok gözetilen ulus kaydı kuralının tabii bir sonucu olarak, GATT'a üye olan ülkeler arasındaki ticarî ilişkiler bundan böyle iki taraflı uluslararası anlaşmalarla değil, ancak çok taraflı uluslararası müzakerelerle düzenlenecektir. Karşılıklılık ilkesine göre de, GATT üyesi devletlerin ticarî konularda birbirlerine tanımış oldukları imtiyazlar arasında karşılıklı bir denge bulunması gerekecektir.

İşte bu temel çerçeve içinde ve 1947-1967 yılları arasında aktedilen altı çok taraflı uluslararası ticaret anlaşması doğrultusunda gelişen liberal ticaret ortamı, dünya ekonomisini olumlu yönde etkilemiştir. 1949-1972 yılları arasında en büyük dokuz sanayi malı piyasasında gümrük vergileri oranları ortalama % 7'den %4,7'ye kadar düşürülmüştür. Aynı dönemde GATT'a üye en büyük onaltı devletin yıllık GSMH artış oranı % 4,8'i bulmuş; gelişmekte olan ülkeler için ise, aynı oran, % 6'ya ulaşmıştır.

1973 Sonrası Yeni Korumacılık

Ne var ki, dünya ticaretindeki bu parlak dönem 1973-1974 petrol krizini izleyen yıllarda yerine durgunluğa bırakmıştır. 1973 sonrası dönemde dünya ticaretinin yıllık ortalama artış hızı % 3'e kadar düşmüştür. Bu durgunluk petrol krizinin geçici olumsuz etkileri yanında, dünya ticaretindeki bazı yapısal değişikliklerin bir sonucudur. İlk olarak bu dönem, Avrupa Topluluğunun üye devletleri arasındaki ticaretin gelişmesinin, Topluluğun dış ticaretini olumsuz yönde etkilediği bir dönem olmuştur. Öte yandan Avrupa Topluluğu, Yaoundé ve Lomé Konvansiyonları yoluyla, üye devletlerin eski kolonileri olan üçüncü dünya ülkelerine tanıdığı iki taraflı ticarî imtiyazlar sayesinde, GATT'ın ayırım yapmama (en çok gözetilen ulus kaydı) ve çok taraflılık ilkelerini de zedelemiş, uluslararası rekabet ortamı, başarılı bir şekilde, Avrupa Topluluğu lehine zarar uğratılmıştır.

Ancak 1970 sonrası döneme, hem Avrupa Topluluğunda hem de diğer sanayi ülkelerinde, özelliğini veren asıl olumsuz gelişme **gümrük dışı ticaret engelleri** (non-tariff trade barriers) adı verilen korumacı tedbirlerdir.

Tarımda uygulanan korumacı politikalar tarife dışı engellerin en yaygın bir örneğini oluşturmaktadır. Japonya'nın benimsediği ithalât kotaları sistemi ve Avrupa Topluluğunun uyguladığı, dünya tarım fiatlarıyla Topluluk için tarım fiatları arasındaki farkı ortadan kaldırmak üzere ithalâtçıdan söz konusu farkı telâfi edecek değişken bir vergi alınmasını öngören telâfi edici ithalât vergileri sistemi, bu tür gümrük tarifesi dışı ticaret engellerine örnektir. Sanayi mallarına da uygulanan ve uluslararası ticareti olumsuz yönde etkileyen tarife dışı engeller arasında ise ihtiyarî ihraç kotaları (voluntary exporting quotas) ve düzenli pazarlama anlaşmaları (orderly marketing agreements) sayılabilir. Her iki tür korumacı tedbir de GATT dışında, iki taraflı olarak müzakere ve akdedilen uluslararası anlaşmalara dayanır. Bu anlaşmalar "iktisadî açıdan güçlü durumda olan ithalâtçı ülkenin, iktisadî açıdan daha güçsüz olan ihracatçı ülkeye karşı kendi millî sektörlerinden zayıf durumda bulunan birini korumak için empoze ettiği anlaşmalar" (Hürni 1983) diye tanımlanmaktadır. Türk tekstil ihracatçıları ile Avrupa Topluluğu arasında da bir örneği mevcut olan ihtiyarî ihraç kotası anlaşmalarında, ihracatçı ülke belirli bir malı belirli bir miktarın üzerinde satmamak yükümlülüğü altına girer. Düzenli pazarlama anlaşmalarında ise ithalâtçı ülke ihracatçı ülkeye, sabit bir pazar payı tanımakta, ihracat hacmi tespit edilen bu seviyeyi aştığında, ithalâtçı ülke belirli seçimlik korumacı tedbirlere başvurabilmektedir.

Bunlar gibi çeşitli ülkelerde çevrenin ve tüketicinin korunması ve güvenlik bakımından çeşitli mamul mallarda aranan standartların farklı olması da önemli bir tarife dışı engel olarak dış ticaretin karşısına çıkmaktadır.

Bir Gümrük Tarifesi Dışı Ticaret Engeli Olarak Anti-Damping

İşte "Yeni Korumacılık" adı verilen ve özellikle 1970'li yılların ikinci yarısından başlayarak adeta GATT öncesi dönemde etkili olan gümrük duvarları ile korunmanın yerine ikame edilen, bu sistemin kullandığı etkili gümrük tarifesi dışı engellerden biri de anti-damping uygulamalarıdır.

GATT sisteminde de tanınan anti-damping uygulaması, "belirli bir dış pazara girmek, pazardaki payını artırmak veya muhafaza etmek amacıyla, ihraç etmek istediği ürünü, iç pazarda olduğundan daha ucuza veya maliyetinin altında bir fiatla söz konusu dış pazara arz eden (damping yapan) yabancı üretici veya ihracatçıya karşı, aynı malları yurt içinde üreten üreticileri korumak amacıyla salınan bir vergi (anti-damping vergisi)" olarak tanımlanabilir. Verginin miktarı normal olarak iç pazardaki fiat (veya makul bir kâr eklenmiş imalât fiatı) ile ucuzlatılmış ihraç fiatı arasındaki farka (damping marjı)

eşit olacaktır.

Gerçi bu tanımı ve temeli itibarıyla anti-damping uygulaması, uluslararası ticareti engellemeyi değil, uluslararası ticarî rekabeti korumayı amaçlamaktadır. Çünkü dış pazara kendi malını yapay bir şekilde ucuzlatarak giren ihracatçının, o pazardaki rakiplerini bertaraf etmesi ve hakim bir pozisyon sağladıktan sonra fiyatlarını yeniden yükseltmesi olasıdır. Ne var ki, gerek GATT sisteminde gerekse Avrupa Topluluğu uygulamasında anti-damping vergileri, paradoksal bir şekilde, bir ticaret engeli olarak işlev görmektedir. Çünkü uygulamada ihracatçı ülke üreticileri ile dış pazardaki millî üreticiler arasındaki rekabet ortamını bozucu bir etkisi olmayan fiyat farklılaşmalarını da anti-damping uygulamalarına muhatap olmaktadır.

Damping Ne Zaman Rekabet Şartlarını Bozucu Bir Etki Taşır?

Temel olarak, anti-damping uygulamalarına dayanak olarak ileri sürülen gerekçeler **soyguncu fiyat belirlemeye** (predatory pricing) karşı ileri sürülen gerekçelerin aynıdır (Lang 1989). Yani, hiç bir satıcının fiyatlarını yapay olarak rekabet fiyatı düzeyinin altına düşürerek rakiplerini pazarın dışına itmesine izin verilemeyeceği düşüncesi anti-damping yaptırımlarının temel gerekçesidir. Damping faraziyesinde, ihracatçının, dış pazarda fiyat kırarken uğradığı kayıpları, korumacı tedbirlerle çevrili iç pazarda elde ettiği yüksek kârlarla telâfi edebileceği hâllerde böyle bir soyguncu fiyat belirleme olayı ile karşılaşılabilir. Ama bunun olabilmesi için belirli şartların gerçekleşmesi lâzımdır.

İlk olarak dampingi yapan ihracatçının ülkesinin, kendi millî pazarına dış ülkelerden yapılabilecek ihracata karşı, dampingten zarar gördüğü iddia edilen ülkenin uyguladığından daha yüksek gümrük vergileri ile (veya başka tarife dışı tedbirlerle) korunmuş olması gerekir; yoksa fiyat kırılarak yurt içinde satıldığından daha ucuza ihraç edilen mallar, aynı ihracatçı ülkeye geri dönemeyeceğinden istenilen amaca ulaşılamaz. (Lang 1989, Montagnon 1990, Herzstein 1990)

İkinci olarak, çoğu hâlde, dampingi yapan ihracatçının kendi iç pazarında fiyatını yükseltebilecek ve ihraç pazarında fiyatlara etki edebilecek bir pazar gücüne ve hakim pozisyona sahip olması lâzımdır. (Lang 1989, karşı. Montagnon 1990)

Pratikte Anti-Damping Yaptırımları Ne Zaman Uygulanıyor?

Halbuki, bugün bütün dünyada anti-damping yaptırımları, soyguncu fiyat belirlemeye ilişkin bu şartların mevcut olmadığı hâllerde de uygulanmaktadır. Ne GATT'ın anti-dampingle ilgili VI'ncı maddesinde, ne de millî mevzuatlarda soyguncu fiyat belirleme unsuruna ilişkin bir açıklık vardır.

Böyle olunca, anti-damping yaptırımlarının soyguncu fiyat belirleme unsurunu yokluğuna rağmen uygulandığı durumlarda ihracatçılar, ihraç pazarında, anti-damping nitelemesi altında, gerçekte uluslararası ticarî rekabeti ortadan kaldıracı bir kamu müdahalesi ile karşı karşıya gelebilmektedirler. Anti-damping yaptırımlarının uluslararası rekabeti bozucu etkisi başlıca üç şekilde ortaya çıkmaktadır:

1- Damping'in gerçekleşmesi için ihracatçının mutlaka maliyetin altında bir fiyat belirlemesinin aranmaması ve iç pazarla dış pazar arasındaki mücerret bir fiyat farklılaştırmasının damping sayılması yüzünden, bir malın kendi ülkesindeki fiyat düzeyi belirli bir dış pazardaki fiyat düzeyinden yüksek olan bir üreticinin, o malı, anılan bu ikinci ülkeye, anti-damping engeline çarpmadan ihraç etmesi imkânsız hâle gelebilmektedir. (Lang 1989)

2- Damping'in, ihraç fiyatının maliyetin altında belirlenmesi şeklinde ortaya çıkması faraziyesinde dahi, anti-damping yaptırımları, ihraç ülkesindeki belirli bir pazara ilk defa girmeyi hedefleyen yabancı üreticiler ile, söz konusu ülkede o belirli piyasaya yine ilk defa girmeyi amaçlayan millî üreticiler arasındaki rekabet dengesini bozmaktadır. Çünkü yeni bir üreticinin, bir ülkedeki belirli bir malın pazarına ilk defa girip kendisine bir pazar payı elde edebilmesi için, çoğu hâlde mevcut fiyat düzeyinin daha altında fiyatlarla mal arz ederek müşteri çekmesi gerekecektir. İşte bu durumdaki millî üreticilerin ilk defa girdikleri pazarda müşteri toplayabilmek için, piyasaya maliyetin altında fiyatlarla mal arz etmesi mümkündür. Örneğin, Fransa dışındaki Avrupa Topluluğu ülkelerinin iç mevzuatlarında maliyetin altında mal satmayı yasaklayan bir hüküm bulunmamaktadır (Montagnon 1989). Oysa aynı durumdaki yabancı üretici bu yola başvurduğunda anti-damping engeli ile karşılaşacaktır. (Montagnon 1989, Lang 1990).

3- İhracatçılar aleyhine açılan anti-damping davaları, çok zaman, bir anti-damping vergisi konulmasına gerek kalmaksızın, ihracatçı ile anti-damping soruşturmasını yapan merci arasındaki bir anlaşma ile, bir asgarî fiyat garantisi ile (price undertaking) sona ermektedir. Buna göre, ihracatçı firma, söz konusu ihraç pazarına belirli bir fiyatın altında mal satmamayı taahhüt

etmekte ve anti-damping mercii de anti-damping vergisi uygulamaktan vazgeçmektedir. Avrupa Topluluğu uygulamasında, anti-damping soruşturmalalarının yüzde ellisinin bu şekilde sonuçlandığı belirtilmektedir (Beal/Bellis 1990).

Halbuki bu şekildeki bir asgarî fiyat garantisi, uygulamada çok zaman bir fiyat karteli anlamına gelmektedir. Nitekim 1980'li yıllarda, Avrupa Topluluğunda kartel soruşturmasına uğrayan şirketlerin dörtte birinin daha evvel bir anti-damping davasına karışmış bulunduğu ve bu şirketlerin karışmış buldukları anti-damping davalarının da toplam anti-damping davalarının dörtte birini teşkil ettiği tespit edilmiştir (Montagnon 1989).

Gerçekten anti-damping uygulamalarının rekabet dengesini bozucukorumacı niteliği son yıllarda yapılmış ve bir bölümü günlük basına da yansıyan pek çok bilimsel yayın ile tespit edilmiş bulunmaktadır. Bu bağlamda konunun teknik yönüne ışık tutan güncel bir örnek olarak, Londra Üniversitesi öğretim üyelerinden Hindley'in, GATT müzakereleri vesilesi ile kaleme aldığı bir çalışmadan bazı bölümleri aktarmak yararlı olacaktır:

"Gizli korumacılığın temel aracı anti-damping uygulamasıdır. 'Kötülük ayrıntıda gizlidir' sözü anti-damping hukuku için söylenmiş gibidir. Hukukun karmaşıklığı, güzel söz söylemeye gelince liberal ama uygulamada korumacı olan belagâtlî politikacılar için, ihtiyaç duydukları sisli ortamı sağlanmaktadır...

Bu gizli korumacılığa iyi bir örnek, damping marjının (malın ihracatçının millî pazarındaki fiyatı ile ihraç fiyatı arasındaki farkın) hesaplanmasında karşımıza çıkmaktadır... 'Malın millî pazardaki ortalama fiyatını tespit etmede uygulanan usul, her zaman ortalama ihraç fiyatını tespit etmek için uygulanan usulle aynı mı olmalıdır?'

Damping soruşturmaları, çoğu zaman, aylar veya yıllar süren bir dönemde yapılan satışların tümünü değerlendirmeye alırlar. Böyle bir dönem içinde malın fiyatının dalgalanmalar göstermiş olması mümkündür. Öyleki "millî pazar fiyatı" ve "ihraç fiyatı"nın tespiti bir problem teşkil eder. Dönem içindeki değişik fiyatların ortalamalarını almak ilk anda akla gelen bir çözümdür.

Varsayalım ki bir üretici, hem millî pazarında hem de ihraç pazarında, belirli bir malı farklı zamanlarda 3, 6 ve 9 paraya satmıştır; fakat fiyat değişiklikleri iç ve dış pazarda birlikte gerçek-

leştirilmiş ve iki pazarda da her zaman aynı fiyatlar geçerli olmuştur. Damping var mıdır? Her iki pazardaki fiyatların ortalamalarını alırsak yoktur. Fakat ne AT ne de ABD basit ortalamaları dikkate almaktadır. AT'nun ve ABD'nin hesaplama yöntemleri 'damping'in yapıldığını gösterecektir.

Anti-damping soruşturmacılarının ilk hedefi, üreticinin millî pazarındaki satış fiyatlarının 'ticaretin olağan akışına uygun' olup olmadığını tespit etmek olacaktır: 'referans fiatı'nın tespiti. Ortalama alınacak; fakat bu, basit bir ortalama olmayacaktır. İç pazarda 3 paraya yapılmış olan satış, muhtemelen kârlılığı olmayan, o sebeple de 'ticaretin olağan akışına uygun bulunmayan' bir satış sayılacak ve ortalamasının hesaplanmasında dikkate alınmayacaktır. O zaman referans fiatı 6 ile 9'un ortalaması, yani 7,5 para olacaktır.

Öte yandan, ihraç pazarında yapılan satışlar referans fiatıyla karşılaştırıldığında, referans fiatının üzerinde bir fiyatla yapılan satışlar, 'negatif damping' sayılacaktır. 9 paraya yapılan ihracat, dampingin negatif dampingle takas edilemeyeceğine ilişkin kural gereğince, ortalamasının hesabında dikkate alınmayacaktır. Bu ihracat, referans fiatı olan 7,5 para üzerinden yapılmış sayılacaktır. Buna göre 'ihraç fiatı' 3, 6 ve 7,5'un ortalaması, yani 5,5 para olacaktır.

Damping marjı, referans fiatı ile ihraç fiatı arasındaki fark, yani 2 paradır. Bu hesaplama göre AT ve ABD, 5,5 üzerinden 2 oranında, yani %36 oranında bir anti-damping vergisi koyabileceklerdir.

Bu şekilde yapılan hesaplamalar, ülkeye ithâl edilen malların çoğu için bir 'damping marjı' keşfedilmesine -ve anti-damping vergileri uygulanmasına- yol açmış olacaktır. Bu hesap tarzı gülünçtür. Buna rağmen AT ve ABD bu sistemi muhafaza etmeye çalışmaktadırlar..." (Hindley, B., "Protectionism in the Gatt", Financial Times, 7 Temmuz 1991).

Şimdi, bu niteliği ve sonuçlarıyla; bir gümrük tarifesi dışı ticaret engeli olarak karşımıza çıkan anti-damping mevzuatlarından zarar gören ülkeler arasında gelişmekte olan ülkeler büyük yer tutmaktadır.

Bu açıdan, örneğin Türkiye'nin, Avrupa Topluluğunun 1990 yılında hak-

kında anti-damping soruşturması açtığı ülkelerin başında ilk sırada yer almış olması (Milliyet, 9.7.1991) dikkat çekicidir.

Bu durumun sebebini de geliştirmekte olan ülkeleri tarife dışı ticaret engellerinin asıl hedefi hâline getiren dünya çapındaki gelişmeler genelinde aramak lâzımdır.

Yeni Korumacılığın Hedefi: Geliştirmekte Olan Ülkeler

GATT Sekreteryanının bir üst düzey yetkilisinin ifadesi ile yeni korumacılık "sanayileşmiş ülkelerin kendi kendilerini aldatmaları" olarak tanımlanabilir; sanayileşmiş ülkeler, liberalizmin belirlenebileceğini ve kendi aralarındaki rekabetin avantajlarından yararlanabilmek için "geliştirmekte olan ülkelere yapılan rahatsız edici ithalâtın kontrol edilebileceğini" düşünmüşlerdir (Tumlir 1981).

Sanayileşmiş ülkeler tarafındaki bu tavrın sebebini de 1970 sonrasındaki ekonomik gelişmelerde bulmak mümkündür. Gerçekten bu dönem gelişmiş ülkelerle geliştirmekte olan ülkeler arasındaki ticaretin mukayeseli üstünlükler teorisini doğrulayan "mamul mallara karşı hammadde ve tarım ürünleri" şeklindeki dengesini bozmuştur. Geliştirmekte olan ülkelerin ihracatının ağırlıklı bölümünü artık sanayi mamülleri oluşturmaktadır. Sanayileşmiş ülkelere 1960'lardan başlayarak işçilerin gerçek ücretlerinde görülen artış kârlılığı olumsuz yönde etkilemiş; bunun sonucunda bazı sanayi sektörlerindeki üstünlük geliştirmekte olan ülkelere kaymıştır. Tekstil ve ayakkabı gibi bazı mamuller bakımından ise gelişmiş ülke pazarlarının doyma noktasına gelmiş olması yüzünden geliştirmekte olan ülkelerin ihracat alanlarına giren bu sektörlerde âtil kapasite ve işsizlik tehlikesi ortaya çıkmıştır (Hürni 1983).

Bu tablo karşısında sanayileşmiş ülkeler geliştirmekte olan ülkeleri gerçek rakipler olarak görmeye başlamışlar ve bir yandan, Avrupa örneğinde olduğu gibi, kendi aralarındaki ticareti liberalleştirirken, diğer yandan geliştirmekte olan üçüncü ülkelere karşı gümrük tarifesi dışı engellerden oluşan yeni korumacılık duvarları inşa etmeye başlamışlardır. Öyle ki, Avrupa Topluluğu ve anti-damping örneğinde olduğu gibi, bu gayret, uluslararası hukuktan doğan ve karşılıklı olarak uyulması gereken yükümlülüklerin görmezlikten gelinmesine kadar varabilmektedir.

Avrupa Topluluğunun Türkiye'ye Karşı Anti-Damping Politikası

Yukarıda açıklandığı üzere, dış ticaretin rekabet şartlarını bozucu bir dampingin gerçekleşebilmesi için, ihracatçı ülkelerin millî pazarının, dampingten zarar gören ülkelere yapılacak ithalâta karşı gümrük vergileri veya diğer ticaret engelleri ile korunmuş olması, yani fiat kırılarak ihraç edilmiş olan malların aynı ucuz fiatla iç pazara geri dönmesinin engellenmiş olması, şarttır.

Bu sebeple, aralarındaki ticaret engellerini ortadan kaldırmış olan ülkeler arasındaki ticarete damping olmaz. Nitekim, Avrupa Topluluğu üye devletlerinden birinin bir diğerine yaptığı ihracata uygulanabilecek bir anti-damping mevzuatı bulunmamaktadır.

Ne var ki, iki ülke arasındaki ticaretin serbestleştirilmesi ve ticaret engellerinin tamamen ortadan kaldırılması bir günden diğerine gerçekleştirilebilecek bir amaç değildir.

Avrupa Topluluğu örneğinde olduğu gibi, çeşitli ülkeler arasındaki ticaret engelleri, ancak tedricen, bir "geçiş dönemi" içinde (Örneğin bkz. AET Anlaşması, m.8; Ankara Anlaşması, m.4) ortadan kaldırılabilir. İşte böyle bir geçiş dönemi boyunca anlaşmaya taraf olan ülkeler arasındaki ticaret engelleri kaldırılma süreci içinde olduğundan, uygulanacak anti-damping kurallarının da, âkit devletlerin üçüncü ülkelere uyguladığı mevzuatta yer alan kuralardan farklı olması gerekir. Ticaret engelleri damping uygulamalarının gerçekleşme şartlarından birini teşkil ettiğine göre, bu engellerin bertaraf edilmesi süreci içinde uygulanacak anti-damping kurallarının daha yumuşak ve esnek olması gerekeceği de tabîdir. (Genel olarak bkz. Herzstein 1990)

Nitekim, Avrupa Ekonomik Topluluğu Anlaşmasınının 91'inci maddesinde, altı kurucu üye arasında ortak pazarın kurulması için öngörülen geçiş dönemi boyunca (yani 1957 ilâ 1969 yılları arasında) uygulanmak üzere özel anti-damping kuralları öngörülmüştür. Buna göre, bir damping olayı ortaya çıkarıldığında ilk olarak Komisyon, bu uygulamaya son vermesi için ilgili ihracatçıya bir tavsiye kararı tebliğ edecek; **ithalât ülkesinin** bizzat devreye girerek anti-damping yaptırımları uygulaması ise, ancak, Komisyon tarafından gönderilen bu tavsiye kararına uyulmaması ve Komisyon'un o ülkeyi bu konuda yetkili kılması üzerine gerçekleştirilebilecektir. Aynı 91'inci maddenin ikinci fıkrası ise, bir üye ülkeden diğer bir üye ülkeye ihraç edilen malların, hiçbir gümrük vergisi ve sair ticaret engeline tabi olmaksızın, ihracatçı ülkeye geri ithâl edilebilmesini öngörmektedir. Bu son fıkra hükmüyle fiat

farklılaşmalarından elde edilebilecek faydayı ortadan kaldırarak, dumping uygulamalarını etkisiz bırakmak amaçlanmıştır.

İşte, açıklanan bu 91'inci madde hükmünün bir benzeri, Topluluğa sonradan katılan üye devletlerle yapılmış olan bütün anlaşmalarda olduğu gibi, (Herzstein 1990) Türkiye'nin Avrupa Topluluğuna tam üyeliğini öngören Ankara Anlaşmasını tamamlayan 1970 tarihli Katma Protokolün 47'inci maddesinde de yer almaktadır. Katma Protokole göre, AET Anlaşmasının 91'inci maddesine paralel olarak, dumping uygulamalarına son verilmesi için ilgili ihracatçıya tebliğ edilen tavsiye kararını, Türk ve üye devlet hükümetleri temsilcilerinden kurulu Ortaklık Konseyi alacak; Türkiye'nin veya Topluluğun bizzat anti-dumping yaptırımları uygulayabilmesi ise, kural olarak, ancak bu tavsiye kararının etkisiz kalması hâlinde söz konusu olabilecektir.

Hatta Ortaklık Konseyi, Topluluk veya Türk mercileri tarafından uygulanan bu yaptırımların kaldırılmasını veya değiştirilmesini tavsiye edebilecek ya da geri bırakılmasına karar verebilecektir. Yine âkit taraflardan birinden diğerine ihraç edilen malların ihracatçı tarafa hiç bir gümrük vergisi ve sair sınırlamaya tabi olmaksızın geri ithâl edilebilmesine ilişkin, yukarıda anılan 91'inci maddenin ikinci fıkrası örneği bir hükme de Katma Protokolün 47'inci maddesinin dördüncü bendinde yer verilmiştir.

İşte Katma Protokolde yer alan bu özel hükümlere rağmen, Avrupa Topluluğu, Türk ihracatçılara karşı açılan anti-dumping soruşturmalarında, diğer üçüncü ülkelere uygulanan 2423/88 sayılı Konsey Tüzüğüne uygulamaktadır. (1979-1990 yılları arasında bu Tüzüğe ve bu Tüzükten önce aynı konuyu düzenleyen diğer tüzüklere göre Türk ihracatçıları aleyhine açılmış olan soruşturmaların bir listesi için bkz. İKV Dergisi, Ocak 1991)

Topluluk yetkilileri, Katma Protokolün açık ifadesi karşısında, en azından üçüncü ülkelerle olan ticarete geçerli olan mezkur Tüzüğün uygulanmasından önce, 47'inci maddedeki prosedürün işletilmesi gerektiğini kabul etmekte iseler de (Bourgeois 1987, s. 115-117), Ortaklık Konseyi'nin toplanmadığı ve çalışmadığı yıllar içinde Türk ihracatçılara karşı açılmış ve bir bölümü sonuçlanmış olan anti-damping soruşturmalarının varlığı bu gereğin yerine getirilmediğini göstermektedir. Türk ihracatçılar aleyhine açılan bir soruşturmada, "Ortaklık Konseyi prosedürü takip edilmeden Türk otoritelerinin görüşlerinin alınmış veya Türk otoritelerinin temsilcileri ile temaslar yapılmış olmasının" Katma Protokolün 47'inci maddesine aykırılığı ortadan kaldırmak için yeterli olabileceği görüşü (Bourgeois, ibid.) ise hiç bir hukukî değer taşımamaktadır.

Avrupa Topluluğunun Türkiye'ye karşı uyguladığı anti-damping politikasının, bu şekilde, Ankara Anlaşmasından doğan hukukî yükümlülükleri ihlâl eden bir usulü sürdürmesi, sanayileşmiş ülkelerin anti-damping tedbirlerini "gizli" bir ticaret engeli olarak kullanmakta nasıl ısrarlı olduklarını örneklemesi açısından önemlidir.

Sonuç

Uluslararası ticaret açısından, içinde bulunduğumuz dönem, İkinci Dünya Savaşı sonrası liberalizmin yerini 1970'lerin ikinci yarısından bu yana süren gelen "yeni korumacılığa"; artık eski etkinlikleri kalmayan gümrük tarifelerinin de yerlerini "gümrük tarifesi dışı ticaret engellerine" bıraktığı bir dönemdir. Bu dönemin karakteristik bir özelliği, özellikle Avrupa'da kendi aralarındaki ticaret engellerini ortadan kaldırmak yolunda önemli ilerlemeler kaydeden gelişmiş sanayi ülkelerinin, kendilerini geliştirmekte olan ülkelere yükselen yeni rekabet tehdidine karşı korumak için yeni tedbirler geliştirmeye başlamış olmalarıdır. Tarım alanındaki telâfi edici vergiler sistemi, ithalât kotaları, düzenli pazarlama anlaşmaları gibi çeşitli şekiller altında karşımıza çıkan gümrük tarifesi dışı ticaret engelleri bunlar arasındadır.

İşte, esas amaçları soyguncu fiat belirleme yöntemlerinin önüne geçerek uluslararası rekabeti korumak olan anti-damping tedbirleri de, anti-damping mevzuatlarının, bu amaçların dışına taşan, yani soyguncu fiat belirleme faraziyesinin gerçekleşmediği hâllerde de ithalât engelleri koyan korumacı hükümleri yüzünden, uygulamada, "gizli korumacılığın temel aracı" hâline gelmiştir.

Bu perspektif içinde Avrupa Topluluğunun, 1990 yılında aleyhine en çok anti-damping soruşturması açtığı ülkelerin başında gelen Türkiye'ye karşı yürüttüğü anti-damping politikası, sanayileşmiş ülkelerin geliştirmekte olan ülkelere karşı takındıkları yeni korumacılık tavrının, bu ülkelerin uluslararası anlaşmalardan doğan yükümlülüklerini dahi görmezden gelmelerine kadar varabildiğinin bir göstergesidir.

Avrupa Topluluğu, Türkiye'nin Topluluğa tam üyeliğini hedefleyen Ankara Anlaşmasına bağlı Katma Protokolün, iktisadî gerekçesini Topluluğun diğer ülkeleri ile Türkiye arasındaki ticaretin tam olarak serbestleştirilmesini öngören "geçiş dönemi"nin niteliğinde bulan, özel anti-damping prosedürünü (m. 47) görmezden gelerek, üçüncü ülkelerle olan ticarete uyguladığı mevzuatı doğrudan doğruya Türkiye'ye de uygulamaktadır.

Yazar Adı Anılarak Yollama Yapılan Kaynaklar:

Bael I.V./Bellis, J., Anti-Damping and Other Trade Protection Laws of the EEC, 2 nci Bası, İngiltere 1990; **Bourgeois, J.**, AET'de Damping Mevzuatı (İKV, Avrupa Topluluğu Gümrük Birliği Eğitim Semineri, İstanbul 1987); **Herzstein, R.**, Damping and Trade Liberalization: A Two-Tiered Approach to Reducing Antidumping Disciplines between Open Trading Partners (**Jackson, J.H./Vermulst, E.A.**, Antidumping Law and Practice -A Comparative Study, ABD 1990); **Hindley, B.**, Protectionism in the Gaat, Financial Times, 7.7.1991; **Hürni, B.**, Restrictions on International Competition through Government Measures, Swiss Review of International Antitrust Law, No. 17, Şubat 1983; **Lang, J.T.**, Reconciling European Community Antitrust and Antidumping, Transport and Trade Safeguard Policies-Practical Problems (Annual Proceedings of the Fordham Law Intitute: North American and Common Market Antitrust and Trade Laws, New York 1989); **Montagnon, P.**, The Trade Policy Connection, (**Montagnon, P.**, European Competition Policy, Londra 1990); **Tumlrir, J.**, Die Weltwirtschaftsordnung heute-eine kritische Bestandesaufnahme, (Symposium VII, Ludwig Erhard Stiftung, Stuttgart 1981).

FLORANSA AVRUPA ÜNİVERSİTE ENSTİTÜSÜ
AVRUPA HUKUK AKADEMİSİ
Bir Kursun Ardından

Hakan ÜZELTÜRK*

18 Haziran 4 Temmuz 1990 tarihleri arasında İtalya'nın Floransa şehrinde düzenlenen yaz kurslarında Avrupa Topluluğu Hukuku ve Avrupa'da İnsan Haklarının Korunması konuları işlendi. Çeşitli ülkelerden yetmişdört kişinin katıldığı kurslar, 1990 yılında Avrupa Üniversitesi Enstitüsü tarafından kurulan Avrupa Hukuku Akademisi'nde görüldü.

Açılış dersini veren Avrupa Enstitüsü Müdürü ve Avrupa Topluluğu Komisyonu Fahrî Genel Sekreteri Emile Noel, Ekonomik ve Parasal Birliğin Topluluktaki Görünümünden bahsetti.

Kurslarda yer alan konulardan biri Avrupa Topluluğu Hukuku idi. Bologna Üniversitesi Hukuk Fakültesi Profesörlerinden ve aynı zamanda Avrupa Adalet Divanı Hakimlerinden Profesör Federico Mancini kısa dersinde Topluluk Hukukunun Bir Parçası Olarak Temel Haklardaki Gelişmeleri anlattı.

Strasbourg'daki Robert Schuman Üniversitesinin Rektörü Profesör Jean-Paul Jacqué, Topluluk Hukuku konusunda genel bir ders verdi. Derslerinin ilk kısmında Topluluğun dinamiği ve bu dinamiğin entegrasyon teorisi ışığı altında açıklanmasını anlatan Prof. Jacqué, Topluluğun genişlemesinde küçük adımların atılabildiğini, fakat bunun yanında Tek Avrupa Senedi'nde olduğu gibi büyük adımların da atıldığını belirtti. Entegrasyon ve işbirliğinden bahseden Prof. Jacqué, Topluluğun yapısıyla ilgili gereksiz sorularla uğraşıldığını belirterek gerçek problemleri ortaya koydu. Avrupa Topluluğu Antlaşmasının bir antlaşma mı, bir anayasa mı olduğu konusunda tartışmaların olduğunu belirten Prof. Jacqué, bununla ilgili olarak ekonomik ve politik anayasaları ve anayasal prensipleri inceledi. Bu konuyla ilgili olarak hukuk kurallarının yapısını, ülkelerle federal komite arasındaki ilişkileri, kuvvetler ayrılığı prensibini ve ikinci derece problemleri, meşruluk kavramını ve temel hakları anlatan Prof. Jacqué, ilerleyen derslerde kurumlaşmış sisteme değinerek burada güçler ayrılığı ve menfaatlerin temsili konularını inceledi. Birbi-

* Araştırma Görevlisi Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi

rine uymayan prensipler veya tamamlayıcı şartlarla ilgili tereddütleri belirten Prof. Jacqué, kurumlaşmış üçgene değinerek bunların tanımı ve fonksiyonlarından bahsetti. Hukukla ilgili prensiplerde kurumlar arasındaki dengenin ve samimi işbirliğinin nasıl olabileceğine değinen Prof. Jacqué, karar verme mekanizmasında yasama, bütçe ve uluslararası anlaşmalarla gelişen yönleri belirtti.

Daha sonra entegrasyonun dinamiği konusuna değinen Prof. Jacqué, pazarın rolünden, aktif ve pasif entegrasyondan, hukukun rolünden, Tek Avrupa Senedi'nden ve gelişmelerden bahsetti. Son olarak Uluslararası Hukuk ve Avrupa Topluluğu konusunu anlatan Prof. Jacqué, Topluluğun özel yapısına ve uluslararası düzenlemelere değinerek antlaşma hukuku, uluslararası sorumluluk ve uluslararası müeyyideler ile Topluluk arasındaki bağlantıları anlattı.

Macaristan Bilimler Akademisi Üyesi ve Eski Adalet Bakanı Profesör Kalman Kulcsár Politik Geçişlerin Politik ve Hukukî Etkileri konusunda ders verdi. Önce Avrupanın merkezinin doğusu dediği kesimdeki değişikliklerden sözeden, buradaki son gelişmeleri anlatan Prof. Kulcsár, otoriter politik sistemdeki değişikliklere değinerek Güney Avrupa, Latin Amerika ve Asya'daki farklılıklardan bahsetti.

Daha sonra iptal edilen sosyalist politik sistemin Avrupa'nın batı tarafındaki etkilerini anlatan Prof. Kulsár, politik problemler hukukla çözülebilir mi veya politik değişikliklerde hukuk ne derece kullanılabilir sorularına cevap aradı. Yeni hukukî sistemin barışçı geçişlerdeki rolü ve politik neticeleri bakımından anayasa yapma sürecinden bahseden Prof. Kulcsár, son iki yıllık Macar tecrübesinin ışığında anayasanın politik değişikliklerin temeli olmasını anlattı.

Son olarak Avrupa'nın eski sosyalist devletlerindeki, hukuk kurallarının imkânlarından sözeden Prof. Kulcsár, problemin Avrupa'nın hukukî değer ve prensiplerine hukukî adaptasyon sağlamak olduğunu belirtti.

Leuven Üniversitesinde Hukuk Profesörü ve Bidayet Mahkemesinde Hakim olan Koenraad Lenaerts Avrupa Topluluğu Bidayet Mahkemesinin kuruluşundan sonra Avrupa Topluluğundaki yargılama prosedürünü anlattı.

Temel Özgürlükler ve Avrupa Televizyonu konulu dersi, Paris Üniversitesi Profesörlerinden, aynı zamanda Hukuk Fakültesi Fahrî Dekanı olan Gérard Cohen - Jonathan verdi.

Önce Avrupa İnsan Hakları konusunda bilgi veren, sonra haber alma ve

ifade hürriyetinden bahseden Prof. Cohen - Jonathan, özgürlüğün görünümünü anlatırken ticari ilanlardaki problemlerle ilgili olarak Avrupa İnsan Hakları Komisyonunun 5 Mayıs 1979'da verdiği X and Church of Scientology v. Sweden kararına değindi. İfade hürriyetinin sınırının kontrolünü anlatarak 10/2. maddeye değinen Prof. Cohen-Jonathan, korumacı çoğulculuğu anlatırken aşırı kosantrasyonlara karşı mücadelede aktif yükümlülüklerden söz ederek bununla ilgili 6 Temmuz 1976 tarihli Komisyon raporunu belirtti. Video televizyon yetki ve hakkı imtiyazında devletin yükümlülüklerinden bahsederken de 16 Ekim 1986 tarihli Komisyon kararından söz etti.

Sınırları nazara almadan haberlerin yayılması konusunda 28 Mart 1990 tarihli Groppera Radio AG v. Switzerland ve 22 Mayıs 1990 tarihli Autronic AG v. Switzerland kararlarından bahseden Prof. Cohen-Jonathan, daha sonra sınırötesi televizyon yayınlarıyla ilgili Avrupa Konvansiyonundan söz ederek, Avrupa Konseyinin 28 Nisan 1990 tarihli izah edici raporunu anlattı.

İlerleyen derslerde ülkelerin genel girişimlerini ve bununla ilgili 4. maddesi anlatan ve radyo yayınlarında sorumluluktan bahseden Prof. Cohen-Jonathan, mevcut kaçamakları ve kontrol mekanizmasını genel değerlendirme kısmında anlattı. Daha sonra Topluluk Hukukunun genel prensiplerine değinen ve serbest dolaşım ilkelerinden bahseden ve bunun sınırlandırılmasını anlatan Prof. Cohen-Jonathan, bu konuda 30 Nisan 1974 tarihli Sacchi kararı ile 26 Nisan 1988 tarihli Re van adverteerders et al v. Dutch Government kararlarından bahsetti. Ayrıca 18 Mart 1980 tarihli Debauve ve 18 Mart 1980 - 6 Ekim 1982 tarihli Coditel kararından söz etti.

Bundan sonra, 3 Ekim 1989 tarihli sınırötesi televizyon konusundaki Topluluk direktifine değinen Prof. Cohen-Jonathan, zorunlu ilkelerden bahsettikten sonra genel bir değerlendirme yaptı. Konuyla ilgili zayıf yönlerden ve ortaya çıkabilecek çeşitli ihtimallerden söz ederek, önümüzdeki yıllara yönelik çalışmalarından bahsetti.

Avrupa Topluluğu Komisyonunun Hukuk Bürosunda görevli Doktor Jörn Pipkorn, Tek Avrupa Senedine Göre Üye Ülkelerin Mevzuatlarının Yaklaştırılması konusunu işledi. Önce ilkeler kısmında Topluluğun amacına ulaşması için Roma Antlaşmasının 3/h maddesinde yer alan ortak pazarın işleyişi için ulusal mevzuatların yaklaştırılması konusuna değinen Dr. Pipkorn, işleyişin anlamını belirterek 189. maddede yer alan organlarla ilgili ortak hükümlere değindi. Tüzükler, direktifler ile tavsiye ve görüşleri belirten Dr. Pipkorn, ikinci olarak 220. maddede yer alan devletlerin aralarındaki görüşmeler hakkındaki genel hükümden söz etti.

Mevzuatların yaklaştırılmasının Topluluğa üye ülkelere etkisinden bah-

seden Dr. Pipkorn, yaklaştırmada göze çarpan özellikleri ve mevzuatların uyumlaştırılmasıyla olan farkları anlattı. Topluluğu üye devletlerdeki yaklaştırma süreçlerini ve Avrupa Topluluğu Adalet Divanının ulusal yetkilerle diyalogunu belirten Dr. Pipkorn, üye ülkelerin mevzuatlarının yaklaştırılmasının etkilerinin üye ülkelerin güçleriyle bağlantılı olduğunu söyledi. Ayrıca bu konuda yapılan görüşmelerin de dolaylı olarak etkili olduğunu sözlerine ekledi.

Amaçlar kısmında Tek Avrupa Senediyle Roma Antlaşmasına eklenen iç pazarın kurulmasıyla ilgili 8A maddesinden bahseden Dr. Pipkorn, mevzuatların yaklaştırılması açısından yine Tek Avrupa Senediyle eklenen Ekonomik ve Sosyal Birleşmeyle ilgili 130A, 130B ile Araştırma ve Teknolojik Gelişmeyle ilgili 130F maddesine değindi.

Dr. Pipkorn hukukî temelleri anlatırken önce bilinen genel kural olarak Roma Antlaşmasının 100. maddesine değindi. Mevzuatların yaklaştırılması bölümündeki bu maddeyle ilgili doğrudan etkisi olan direktiflerden ve Tek Avrupa Senediyle eklenen 100A maddesinden bahsederek beş fıkrada halinde yer alan hükümleri açıkladı.

Roma Antlaşmasının Komisyonun amaçların gerçekleştirilmesine yönelik uygun hükümler önermesiyle ilgili 80. maddesine ve uyumlaştırılan hükümlerle ilgili 100B maddesine değinen Dr. Pipkorn, özel hukukî temellerden bahsederken de tarımla ilgili 43. madde, işçilerle ilgili 49. madde, yerleşme hakkıyla ilgili 54 ve 57. madde, hizmetlerle ilgili 63. madde, sermayelerle ilgili 67. madde ve vergilerle ilgili 99. maddeden söz etti.

İç pazar dışında Topluluğun diğer politikaları olarak 118A maddesindeki sosyal politika ve Tek Avrupa Senediyle eklenen çevreyle ilgili 130S maddesindeki çevre korunmasını gösteren Dr. Pipkorn, daha sonra 101 ve 102. maddelerinde yer alan sapmalarla ilgili hükümlere değindi. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Antlaşmasının 67. maddesinden söz eden Dr. Pipkorn, Tek Avrupa Senediyle getirilen düzenlemelerin ışığı altında ulusal hukukların yaklaştırılmasında 235. maddenin önemini vurguladı. Bu maddeye göre, Topluluğun amaçlarını gerçekleştirmek amacıyla yapılacak girişimler konusunda Antlaşmada yetki bulunmuyorsa Konsey, Komisyonun önerisi üzerine ve Genel Kurula danıştıktan sonra gerekli düzenlemeleri oybirliğiyle yapar.

Son olarak ulusal mevzuatların yaklaştırılmasında kullanılan teknikler ve araçlar ile metodlar konusuna değinen Dr. Pipkorn, çeşitli örnekler vererek Roma Antlaşmasının ilkelerle ilgili 8A, ve 8C, mevzuatların yaklaştırıl-

masıyla ilgili 100A/3, 100A/4, 100A/5 ve 100B, sosyal politikayla ilgili 117, 118A, ekonomik ve sosyal birleşmeyle ilgili 130/E, çevreyle ilgili 130R/4 ve organlar bölümünde Konsey ilgili 149/2 maddelerini anlattı. Topluluğun mevzuat programlarından da bahseden Dr. Pipkorn, Komisyonun iç pazarla ilgili 1985 tarihli Beyaz Rapor'undan, 1974 tarihli Sosyal Faaliyet Programından ve 9 Aralık 1989 tarihli Topluluk Sosyal Antlaşmasından bölümler aktardı. Özel olarak düşünülmüş metodları anlatırken şirketler hukuku ve iş hukuku alanlarından örnekler veren, işçi ve işveren arasındaki anlaşmazlıkların diyalogla çözümlenmesi konusunda Komisyonun rolüne değinen Dr. Pipkorn, 75/229 sayılı toplu işten çıkarma, 77/187 sayılı yerleşmiş yetkiler ve 80/987 sayılı işverenin ödemeleri durdurması konuları ile ilgili direktifleri açıkladı.

Michigan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Emekli Profesörlerinden Eric Stein, Avrupa Topluluğunda Dış İlişkiler konusunu anlattı. Dersinin ilk kısmında uluslararası alanda Topluluğu inceleyen, temel politik yükümlülüklerden ve dış ilişkilerin yapısı ve gelişmesinden politik yükümlülüklerden ve dış ilişkilerin yapısı ve gelişmesinden bahseden Prof. Stein, Topluluğun uluslararası hukuk sistemindeki yerini ve özel Topluluk karakterinin kendi uluslararası pozisyonunu etkilemesini anlattı. Topluluktaki oniki egemen ülkenin ve azaltılmış egemenliklerinin etkilerini belirten, Topluluğun sui generis yapısından ve Avrupa Siyasi Birliğinden söz eden Prof. Stein, ekonomi, siyaset ve savunma politikalarının hazırlanmasında Topluluğun onüçüncü uluslararası kişi rolünden bahsetti.

Prof. Stein'a göre dış ilişkiler konusunda dört vazgeçilemeyecek kuvvet bulunmaktadır. Bunlar diğer uluslararası kişilerle haberleşme diploması yetkisi, dış ilişkilerde etkinliğin serbestçe benimsenmesi yetkisi, uluslararası antlaşmalar akdetme yetkisi ve uluslararası sorumluluktur. Daha sonra dış ilişkiler açısından Avrupa Topluluğunu kuran Roma Antlaşmasının yapısını inceleyen Prof. Stein, belirlenmiş yetkiler ilkesi, Konsey ve Komisyonun yetkileri bölüşmesi, ortak ticaret politikası yetkisi ve bununla ilgili 110-115 ve 116. maddeler, tüzel kişilik ve 210. madde, uluslararası organizasyonlarla ilişkiler ve 229-231. maddeler, ortaklık antlaşmasıyla ilgili 238. madde, yeni üyelerin kabulü ile ilgili 237. madde ve Tek Avrupa Senedi konularına değindi.

Haberleşme ve diploması konusunda açıklamalarda bulduktan sonra anlaşma serbestisini anlatan Prof. Stein, ticaret politikası, ortak dış ziraat politikası, banka, sigorta ve çevre korunması politikası konusunda anlaşma serbestisinin etkilerini anlattı. Daha sonra anlaşmalarda Konsey, Komisyon Parlamento ve Adalet Divanının rolüne değinen, Topluluk antlaşmalarının

ekonomik müeyyideler yüklemesi ve 113, 224 ve 225. maddelerden söz eden Prof. Stein, 1986 Tek Avrupa Senedini anlatarak, Avrupa - 1992'nin etkileri konusunda açıklamalarda bulundu.

İlerleyen derslerinde Topluluğun antlaşma yapma yetkisinden bahseden Prof. Stein, burada antlaşmaların yapılmasındaki özellikler ve gelişmeler konusunda açıklamalarda bulunarak, Konsey ve Komisyonun rolü, daha sonra bu gücün Avrupa Parlamentosu ve Tek Avrupa Senediyle teyit edilmesini anlattı. Antlaşma yapma yetkisinde faaliyet alanının genişlemesinden söz ederken de ERTA, Kramer ve Bulk-Oil davalarına atıfta bulunan Prof. Stein, Toplulukça akdedilmiş antlaşmaların etkilerini anlatırken konuyu üç yönden ele aldı. Uluslararası hukuk kısmında anlaşmaların nasıl yapılacağı konusundaki 228/1, Adale Divanı ile ilgili 173 ve 177. maddelerden bahsederek Haggaman v. Belgium davasını örnek gösterdi. Topluluk hukuku açısından ise International Fruit davasına değindi. Üye devletlerin hukuklarına etkilerini anlatırken de Polyder, Kupferberg ve Demirel davalarından bahsetti. Daha sonra ise uluslararası sorumluluk konusundan sözettii.

Avrupa Ekonomik Topluluğu konusunda bazı açıklamalarda bulunan Prof. Stein, 1969'daki La Haye Avrupa Konseyi Toplantısından, Tek Avrupa Senedine kadar olan istişarî diplomatik gelişmelerden bahsetti. Son olarak Avrupanın görüşünün bir özetini veren Prof. Stein, Avrupa Ekonomik Topluluğunun Efta ve Doğu Almanya ile ilişkilerini anlattı.

Kurslarda anlatılan ikinci konu Avrupada İnsan Haklarının Korunması idi. Bu konuda kısa bir konuşma yapan Avrupa Konseyi Genel Sekreteri Mrs. Catherine Lalumiére, Avrupa Konseyi'nin yapısına değinerek, Doğu Avrupa ülkelerindeki gelişmeleri anlattı

Avrupa İnsan Hakları Komisyonu Birinci Başkan Yardımcısı olan ve Heidelberg'deki Devletler Umumî Hukuku alanındaki Max-Planck Enstitüsü'nün Müdürü bulunan Profesör Jochen Abr. Frowein, Avrupa Kamu Düzeni Açısından Avrupa İnsan Hakları Konvansiyonu konusuna değindi. Bireyin ortaya çıkışındaki değişikliklerin düzenlenmesi, Birleşmiş Milletlerin imtiyazı ve Avrupanın cevabı konularını anlatarak dersine başlayan Prof. Frowein, Avrupanın entegrasyonuna gidilirken temel hakların ne durumda olduğuna değindi. Toplu teminatı anlatırken de Avrupanın denetim sisteminden ve bütünleşme organları için bireyin manasından söz etti. Daha sonra Konvansiyon ve onun uygulanışı açısından hakların ortaya çıkışını belirtti. Bu kısımda uluslararası ve ulusal hukuklar mucibince kişisel haklar, devlete karşı haklar ve borçlar, devletin yargı hakkının amacı konularına değinen Prof. Frowein,

uygulamadaki genel problemlerden bahsederek, Konvansiyon yönünden tartışmaların etkisinden söz etti.

Daha sonraki derslerinde temel insan haklarını anlatan Prof. Frowein, yaşama hakkı konusunda korumanın amacı, ölüm cezası, öldürücü zor kullanma, sebepsiz öldürmeler ve kürtaja değindi. Ayrıca işkence ve gayrinsanî muameleleri, işkencede modern yöntemleri ve hapisane şartlarını açıkladı.

Prof. Frowein, kişisel özgürlüklerin korunması anlatırken, özgürlük kavramı üzerinde durarak tutuklunun alıkonmasındaki özel problemlerden, korunma şekillerinden ve Konvansiyonun sisteminin öneminden bahsetti. Daha sonra özel hayat ve aile hayatı konusuna değinen Prof. Frowein, burada bazı modern tehlikelerden, ailenin rolünden ve şekli görüşmüşlerden sözetti. Ayrıca bazı kısıtlayıcı hükümleri açıklayarak bunların yapısı, hukukî tekelleri, amacın korunması, takdir payı, ve ölçülülük konularına değindi.

İlerleyen derslerde politik özgürlüklerden bahsederek, muhalefet hakkı, serbest seçimler ve azınlıklar konusunu anlatan Prof. Frowein, daha sonraki hukuk kuralları ve mahkemeler bölümünde başvuru hakkı, adil duruşma, ceza yargılamasında asgari haklar ve alenî yargılamanın rolünden söz etti.

Son olarak olağanüstü hâl hukuku konusunda bilgi veren Prof. Frowein, şartlar ve kontrol, vazgeçilemez yükümlülükler ve ciddi önlemleri anlattı.

Moskova Bilimler Akademisi Üyesi ve Devlet ve Hukuk Enstitüsünde görevli olan Profesör Gennady M. Danilenko, Sovyet Anayasal Reformları ve Uluslararası İnsan Hakları Standartları konusunu işledi. Son zamanlardaki Sovyet anayasal reformlarını ve iç düzenlemelerdeki uluslararası insan hakları normlarını açıklayarak derslerine başladı. İç hukuktaki uluslararası alanda onaylanmış insan hakları standartlarına devletin borçlarının etkilerini anlatan Prof. Danilenko, Sovyetler Birliğindeki anayasal gelişmelerin ne şekilde olduğunu ve buna paralel olarak insan hakları konusunda neler yapıldığını açıkladı. Ayrıca Sovyet iç hukuku ve uluslararası insan hakları hukuku arasındaki ilişkileri ve insan hakları ihlallerine karşı iç çözümlerin etkilerini anlattı.

Sovyet anayasal reformlarının temel politik gelişmelerinin analizinin gerekeceğini söyleyen Prof. Danilenko, bu durumun yalnızca son uyumlaştırmadaki anayasal değişiklikleri kapsamakta fakat genellikle farklı öneriler altında tartışılmakta olduğunu belirtti. Sovyet anayasasının uluslararası insan hakları standartları ile karşılaştırılmasının mevcut farklılıkları göstereceğini söyleyen Prof. Danilenko, çok geçerli tartışmaları, istenen büyük reformları ve anayasal farklılıkları açıkladı. Temel noktanın uluslararası hukuk ve Sov-

yet iç hukuku arasındaki karşılıklılık olduğunu belirten, teori ve hukukun gerçek yapısının ikisinin birden vurgulanması gerektiğini sözlerine ekleyen Prof. Danilenko, hareketin mevcut kapalı sistemlerdeki reforma doğru olacağını ve Sovyetler Birliğinde insan haklarının öneminin gelecekte artacağını söyledi.

İnsan haklarının ihlaline karşı iç çarelerin etkilerini anlatan Prof. Danilenko, geçmiş dönemdeki Sovyet tecrübelerine rağmen büyük yeni gelişmelerin meydana geldiğini belirtti. Sovyet hukukunda anayasal kontrolün kurulmasına ve hukukî tetkiklerin analiz edilmesine çalışan Prof. Danilenko, bütün bu gelişmelerin analiz edilmesine çalışan Prof. Danilenko, bütün bu gelişmelerin incelenmesi neticesinde kursun, Sovyet toplumunda hukukun değişen rolünün anlaşılmasına yardım ettiğini söyledi.

Programda, Avrupa İnsan Hakları Konvansiyonuyla İlgili Seçilmiş Problemler konusunda ders veren Ronald St.J. Macdonald, Kanada'nın Dalhousie Üniversitesinde Hukuk Profesörü ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinde Hakim.

Prof. Macdonald, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Yargılama Tekniği: Doktriner Takdir Payı başlıklı konuşmasında protokolleri, 5, 6, 8 ve 10. maddeleri birinci protokolün birinci maddesini anlattı.

George Washington Üniversitesinde Mukayeseli Hukuk ve Uluslararası Hukuk Profesörü olan Thomas Buergenthal, Helsinki Nihai Sözleşmesi ve CSCE süreci konusunda ders verdi. Önce Sözleşmenin kabulüne kadar olan aşamaları anlatarak üye devletlerdeki politik beklentiler, görüşme süreci ve sözleşmenin kabulünün önemini ortaya koyan, sonra Sözleşmenin genel hatlarına değinen Prof. Buergenthal, temel prensip ve kavramları açıkladı. Helsinki Nihai Sözleşmesinin hukukî yapısı ve politik önemini anlatırken Sözleşmenin bir antlaşma olup olmadığı, hukukî olmayan yükümlülüklerin neler olduğu, insan hakları yönünden hukukî etkileri ve politik önemini belirten Prof. Buergenthal, Helsinki Sürecinin hukukî önemine ve müesseseseleşmesine değindi. Hukukî önemi konusunda belgelerin tamamlanması ve yorumlanmasını anlatan Prof. Buergenthal, dersinin son kısmında gelecekle ilgili konuları ve bazı genel sonuçları ortaya koydu.

Avrupa Hukuk Akademisi Direktörleri Profesör Antonio Cassese ve Profesör Joseph Weiler'in kapanış konuşmalarıyla kurs sona erdi.